

ris kutatást egyik nagyobb terület sem érzi magáénak, hol ide, hol oda irányítják a pályázatot, végül az támogatás nélkül marad. Jellemző, hogy pl. a biofizika szerepel a tematikus OTKA pályázatok választható területei között az élő tudományok esetében, de például a fizika esetében nem. Jőmagam fizikus vagyok, és ha egy biológiai fizikai kutatáshoz mikroszkópra van szükségünk, a pályázat a biológus kollégák elé kerül, akik sem rólunk, sem az általunk használni kívánt technikákról nem tájékozottak.

Aki interdiszciplináris kutatásokkal foglalkozik, nagyon jól ismeri ezt a problémát, és csak remélni tudom, hogy egy szélesebb kör számára is megfelelően tudtam exponálni a kérdést.

Nem látok más kiutat, minthogy az interdiszciplináris kutatásokra külön keret álljon rendelkezésre, és ezt a külön keretet a legkülönbözőbb szakterületeket magában foglaló bizottság ítélje meg a legrátermettebb pályázóknak. Ez a javaslatom, szellemében hasonló megoldások máshol már jól működnek.

## Jegyzet

# Einstein, az amerikai

Intellektuálisan izgalmas előadásra invitálta az érdeklődőket a Magyar Természettudományi Társulat és a TIT Stúdió, amely sorozatban mutatja be a 20. század meghatározó természettudósait: az első előadás (1999. november 30-án) „Einstein és a relativitás” volt, amelyen Lukács Béla, a KFKI tudományos tanácsadója beszélt (a Népszabadság november 24-i száma szerint) a nagy *amerikai* tudósról.

Einstein *hovatartozásával* kapcsolatban sok téves adat és vélemény jelent meg és hangzott el, de tudtommal ez volt az első eset, amikor amerikai tudósnak nevezték. Tagadhatatlan, hogy 1933 őszétől 1955-ben bekövetkezett haláláig az Egyesült Államokban élt, amelynek 1940-ben állampolgára lett — megtartva mellette svájci állampolgárságát is.

Már ez is eléggé furcsa, de nézzük, mi volt előtte?

Először a formai kérdésre, az állampolgárságra keressük a választ. (Nem nagyon kell keresni, mert az *Alice Calaprice* szerkesztésében megjelent *Idézetek Einsteintól* című — magyarra is lefordított — könyv elején, az Einstein iratai alapján összeállított életrajzi kronológia pontosan tartalmazza az adatokat.) Közismert, hogy Albert Einstein, a 20. század gondolkodására a legnagyobb hatást kifejtő elmék egyike, 1879-ben Ulmban, Németországban született és természetesen német állampolgár volt. Ám 1896-ban, megundorodva a német militarista szemlélettől, lemondott német állampolgárságáról és öt évig „hontalan” maradt. 1901-ben — zürichi tanulmányai végeztével — megszerelte a svájci állampolgárságot. Ám amikor 1914-ben Berlinbe költözött, hogy elfoglalja ottani állásait, ismét fölvetette a német állampol-

gárságot is — erről Hitler hatalomra kerülése után minden németországi kötelezettségével (például a Porosz Tudományos Akadémia tagságával) együtt lemondott. Ezután költözött az Egyesült Államokba és lett (lásd fent) amerikai—svájci kettős állampolgár. De — bár élete 76 évéből 21-et az USA-ban töltött — aligha nevezhető amerikai tudósnak: élete főművét mint svájci, majd mint német—svájci állampolgár alkotta meg.

Azonosságával kapcsolatban — más vonatkozásban — szintén nehéz képet alkotni, már csak iróniára hajlamos stílusa miatt is. Például 1919-ben a londoni The Times-ban ezt írta: „(...)ma Németországban 'német tudós'-ként emlitenek, Angliában 'svájci zsidó'-nak. Egyszer az lenne a sorsom, hogy bünbakként tüntetnek fel, és éppen ellenkezőleg 'svájci zsidó' leszek a németeknek és 'német tudós' az angoloknak?” Nem sokkal később, 1922-ben — de még nem Nobel-díjasként — a Francia Filozófiai Társaságban tartott előadásában ezt mondta: „Ha relativitáselméletem igazolást nyer, Németország mint németre tart majd igényt rám, Franciaország világpolgárnak nyilvánít. Ha az elméletem valótlannak bizonyul, Franciaország németnek fog mondani, Németország zsidónak nevez majd.” Ez utóbbiból annyi megvalósult, hogy *Philipp Eudard Anton von Lenard*, Nobel-díjas német fizikus 1936—37-ben megjelent *Deutsche Physik* című művében egyszerűen zsidónak nevezte... (Korábban egy berlini nyilvános szóbeli vitájukban ezt már egyszer megtette.)

A fenti adatok forrásául szolgáló könyvből sok mindent megtudhatunk még Einstein-ról, ami nem köztudomású. Így például azt, hogy zürichi diáktársnőjének, *Mariæ Milevanak*, első feleségének még házasságkötésük előtt kislánya született, akiről azonban alig tudni valamit, valószínűleg csecsemőkorban meghalt. Két fia született az 1903-tól 1919-ig tartó házasságból: Hans Albert (1904—1973) és Eduard (1910—1965), az utóbbi szellemileg visszamaradott volt és egész életét pszichiátriai intézetben töltötte. Amikor elvált Milevától — akinek sokan nagy szerepet tulajdonítanak a relativitáselmélet megalkotásában —, a válási határozat kimondta, hogy minden későbbi (!) Nobel-díj pénzösszege Milevát illeti az ő és a gyerekek megélhetésének biztosítására. Azt azonban nem tudjuk, hogy ez valóban így lett-e. Már második feleségével — unokatestvérével — éppen Japánban utazott, amikor nyilvánosságra hozták, hogy az 1921-ben ki nem adott fizikai Nobel-díjat Einstein kapta „érdemdús matematikai-fizikai kutatásaiért, különös tekintettel a fotoelektromos effektus törvényének fölfedezésére” — vagyis meg sem említették az akkor már a laikusok körében is (kevésbé értett) szenzációt keltő relativitáselméletet. Ez a Svéd Királyi Akadémia nem első, de nem is utolsó, egyik legnagyobb baklövése volt (e téves döntésekről egész könyvet lehetne írni).

*Pető Gábor Pál*

## Hátrányos helyzetű körzetek

Az Európai Közösség nemrégiben bocsátott ki egy pályázati felhívást, Marie Curie nevével fémjelvezve. Ebben a pályázatban olvasható az LFR betűszó, ami *Less Favoured Region*-t jelent. Ez magyarra „Kevésbé kedvelt környék”-nek fordítható, de maradjunk a szokásos megnevezésnél: hátrányos helyzetű körzet. Hogy világos képet alkothassunk ezekről a régiókról, legjobb, ha felsorolunk néhányat: Brandenburg, Mecklenburg, Kelet-Berlin, Szászország, Thüringia, Görögország, Andalúzia, Burgenland, Portugália, Írország, Észak-Írország, Korzika.

A pályázat külön kategóriába sorolja azokat, akik technikai, illetve tudományos ismereteket képesek és akarnak terjeszteni, illetve műszaki fejlesztéssel vagy tudományos

kutatással kívánnak foglalkozni ezekben a hátrányos helyzetű körzetekben. Hasonló felfogást tükröz a francia ZEP rövidítés is, vagyis a Zones Educatives Prioritaires\*. Ez a megjelölés azokra a körzetekre vonatkozik, ahol az oktatásügyben pozitív diszkriminációra van szükség.

Ezek a külhoni példák indítottak arra, hogy egy szokatlannak tűnő kérdést fogalmazzak meg. Van-e olyan magyar intézmény, amely a Magyarországon belül is létező hátrányos helyzetű körzetek gondját azzal igyekezne enyhíteni, hogy külön támogatást nyújt azoknak, akik ilyen régióban születtek és ott maradtak, vagy másutt születtek, de oda mentek és ott vállaltak munkát?

Amikor a Magyar Tudományos Akadémia, az Országos Tudományos Kutatási Alap, a Műszaki Fejlesztési Bizottság vagy az Oktatási Minisztérium szétosztja a rendelkezésére álló pénzt az arra érdemeseknek, vajon fordít-e gondot erre? Ha a hátrányos helyzetű körzeteknek csak az ott, addig elért scientometriai eredmények arányában adják a támogatást, akkor azok még kevésbé kedvelt környékekké válnak, ahol scientometriailag még kevesebb eredmény fog születni. Közismert matematikai tétel, hogy a nulláról indulót az arányos támogatás nem tudja segíteni.

Nem tartom valószínűnek, hogy Európában populisták, tudományellenes demagógok osztogatnák a pénzt azzal a céllal, hogy visszafogják a nagyon kedvelt környékek prosperitását.

Meg vagyok győződve arról, hogy az Oktatási Minisztériumnak megvan a lehetősége, hogy a Széchenyi-professzorság szétosztásánál ugyanolyan messze tekintő bölcsességgel járjon el, mint a kisfalvak iskoláinak fenntartása esetében. Az MTA a Bolyai-ösztöndíjak szétosztásánál járhatna el hasonlóképpen. A többi országos intézménynek ugyancsak vannak hasonló lehetőségei.

Bizonyára lesznek, akik az ilyen felfogást károsnak minősítik, mert ez a piac törvényeinek korlátozását jelenti, míg mások a lenini egyenlőtlen fejlődés törvényének figyelmen kívül hagyása miatt helytelenítik. Sem ezekkel, sem azokkal nem értek egyet! Inkább Európára, a Marie Curie-pályázatra, esetleg a józan belátásra és a tisztas emberrel való szolidaritásra hivatkozom akkor, amikor erre a feladatra felhívom a figyelmet.

*Lovas István*

\* *Bajomi Iván*, *Iskolakultúra*, IX (1999), 115